

Litterære Tidning.

No 69.

Onsdagen den 28 Augusti.

1839.

Litteratur.

Amorina eller Historien om de Fyra. Två Delar. Jönköping. J. P. Lundström, 1839. 264 s. Inledning XL. s. 2. 12 Kr.

(Forts. fr. föreg. N:o.)

Denna slags Karakter ligger 1:o helt och hållet inom mänsklighetens omfång, såsom möjlig och verklig (ehuru icke alltid, eller hos os numer a alltför vanlig). Hvarje religiös Enthusiast är sådan, hvarje Quäckerka, hvarje Läserffa os sann eld. — Denna Karakter var 2:o intressant att begagna i detta stycke, emedan den utgjorde enda vilket för de händelser, som här inträffar. Couraget att wandra ifrån hus och hem, sprungande, talande och handlande i alla landskaper, kunde icke falla på en flicka af vanliga känslor. Endast vid framställningen af en sådan Karakter, som Henriksas, kunde det vara möjligt, att visa någoning så i yttre anatto snarlikt galeaskap, men som man ändock i inre måtto kan sentera vara himmelskt rätt och flokt. Alla de utomordentliga blandningar af komiskt och tragiskt, som förekomma i 4:de och 5:te böckerna (i scenerna s. 243 — 49; s. 203 — 8; o. s. w. ånda till sista slutet) är renas följd af conflicten mellan himmelskt och jordiskt, då de begge icke ännu blifvit försonade med hvaran. Hela detta stycke visar, liksom Don Quijote, det ännu oförsonade mellan himmel och jord; men som dock i den inre stämningen kännes försonadt genom det humoristiska, som annihilerar jordens pretentioner. (Denna slags humoristiska försoning ser här genom doktor Libius, liksom i Don Quijote genom Sancho Panza).

2. Johannes. Likasom i Don Quijote allt är fullständig verkigheter, och Riddarens Karakter är ganska af sye hölogiskt rimlig, ehuru ovanlig genom att vara något längre utdragen i sin linie, än det hos andra mänskor plågar visa sig: alldelens dersamma har man att säga om Johannes. Tusentals ovälviga exempel visa huru mänskor fällt och få sina aulag genom modrens tillstånd under gross-

sefen. Uppfostran kan mildra eller ändra målet för dessa anlag; men då ingen uppfostran inträffar, såsom händelsen var med Johannes, utbilda de sig till full personlighet. Ånekdoten om Henrik IV är historiskt sann. Men kan saledes med skäl säga, att Johannes är psychologiskt sann, men ovanlig, emedan mänskorna sällan komma så långt fram på sin karakterslinie, som Johannes på sin. — Hans karakter visar sig i stycket, under flera och märkvärdiga epoker. I början grubblande, tvekande om sig hels och oafgjord, blir han först genom inter med Libius (s. 119 — 123) fast och afgjord, då han anter sitt öde vara prædestineradt. Sedan fortgår han fallare och förfärligare. Den huru mycket varme ändock alltid finnes hos honom, synes hvarje gång han kommer i något innerligare sällskap, t. ex. Bok III s. 17 (s. 207, 208, 209); alltid visar han sig mild, warm och nästan ljuf, så fort han träffar sin Lotta t. ex. s. 262 — 267, s. 450 etc. Äfven är han lika warm och innerlig, när han kommer i sällskap med Henrika t. ex. s. 314 — 390. Men bedrar sig saledes, om man häller Johannes för att vara endast en fall natur. Han är den mest demoniske som kanste något stycke i vorden har att framvisa. Se t. ex. hans monologer — (s. 309 — 310) — (s. 345) o. s. w. Se i synnerhet hans slut i sällskap med Lotta.

3. Rudman Falkenburg. Galenskapens fenomen torde vara ett af de allra svåraste att schildra så, att man psychologiset förstår det. Detta har skett i Rudmans karakter. Han är icke från början galen; han har blott anlag derför. Dessa anlag röja sig i synnerhet vid de tillfällen, då hans språk begynner gå sönder och upplösa sig i grammatiska fanfaronader, t. ex. s. 170 — 71, — s. 211, 212 etc. — Perioden af hans verkliga galenskap inträffar ej fört än s. 224 efter den underbara synen. Nu upprörer likväl denna galenskap i hela Bok. IV, i 2 alternirande tillstånd, som begge, hvorför sig, hafwa en stor medicinske betydelse (se s. 246, 250). Rudman är schildrad så, att läsaren gausta väl först honom och hvad han menar, vagtaot han säger de fullkomligaste galenskaper; och läsare icke begripa honom. Hans uppträdande i Hofträffen (s. 279 — 283) utgör den mest tragikomiska scen, och synes innehålla mycket

för menniskan att betänka. — Att åfwen Rudman, liksom Eri XIV, hade en stark portion af list och fintlighet blandad med sina galna anlag, ser man i ex sid. 211, då han will nära Anfelt att icke eterispana Johannes. Ännu mer synes en blandning af list, ömhet och wildhet hos honom i den förskräckliga och likväl underbara scen (sid. 159—167), der han bedräger Henrika, att tro honom vara Wilhelm, och derigenom förmår henne att öfverlemina sig at hans önskningar (sid. 164). Många uppfindingar likna icke denna i finhet, innerlighet och likväl förskräcklighet. — Också utgör denna handling en af dem, som Rudman sedermora mest företräder sig sjelf för, säson man ser på flera ställen, i. ex. sid. 221, 253. — Öfrest i 5:e boken, sedan Rudmans begge afverkande tillstånd (Genom kuren, som läkarne anstälde på garan sid. 292), gärt ihop till ett, finner man honom vara egentligen galen, se sid. 301. Detta fortfar ända till döden, då han dränker sig och Henrika genom omhvälvande af båten. se fista Scenen.

Jag har utförligare fått mig wid dessa tre personer, såsom inihända mera nödiga att dechifferas för den som hastigt läser och ej genast eguar sig at en närmare betraktelse af syckets i re sammanställning och werkliga list. De öfrika personerna ligga närmare ytann. Doktor Libius tror jag att hvar och en skall begripa strax. Åfwen hans karakter har flere städer. I 1:a boken, så länge hans fru lefver, är han en vanlig man, i botten välmillig, men gnatig. I 2:dra boken är han illa utkommen: sedan fram dött, finner han sig i sitt hus ohjelplig, och fruktar till och med, att sjelf få lungrot (sid. 100). Han är så mycket mer bekryttad sid. 119, som hans förmode dotter (Henrika) bär sig allt mer besynnerligt åt och han vet icke huru han skall reda sig. I 3:dje boken ser man honom (sid. 177) ändteligen hästwa tagit sig en Arrendator, men bjuder dock till (sid. 201) att bryggja sin åtika sjelf. Åfwen bjuder han till att öfverwinna sin kärlek för synghet och ordning (sid. 202). Neden i början af 3:dje boken har han fått sig en Husmamsell, och svärmar nu (sid. 225—237) dugtigt såsom en munter kyrkoherde, den det icke synnerligen efterfrågar embete (sid. 234), men destomera lagt sig på en god källare m. m. — Denna Scen (sid. 225—249) är en af dem, som hos läsaren väckt mest sensation för sin innerligt komiska Ausgeläsfheit i börian, men som sedan vänder sig till den mest tragiska upplösning, sedan Almorina inkommit.

Kanske anmärker man att de allt i sycket står på en säreel och werklig jordisk grund, så borde icke Falkenburgs Ande, och hela Scenen i slutet af 3:dje boken (Spökeriet), hästwa förekommits så, som det gör, d. w. s. werkligt. Men det synes vara författarens upprigtiga mening, att Ande-apparitioner någon gång kunna ske, och att de således, liksom allt annat, kunna höras till det som reelt och werkligen inträffar. — (Se här om också Ingreshen.)

Sjelfwa denna Spökescen (fista Scenen i 3:dje Boken) är kärnyunkten för det i re sättandet af hela den Falkenburgs Historien. Anfelt, som under berättelsen gör narr af spökeriet, ses egentligen mest göra näre af sig sjelf, hvareigenom en egen art Dubbelironi uppkommer, som dock ligger klar för läsaren, då han ser den i sammanhang med det öfriga i boken. Den tasla, som Falkenburg (anden-fadren) här

roar sig med att framställa för sig sjelf, innefattar i forthet Falkenburgs slägten öde. —

Se här denna tasla:

"Grefwe Rudman tyckte sig, efter ett ögonblick höra ett do t åfslag på afstånd. Nu dämnar det för hans sinne hastigt in genom flötter. Den höga dörren till wapensalen flyger upp af en susande wind, som släcker ut alla lus. Men i stället framgår ett eldsken för Rudmans ögon högtidligt genom den öppnade dörren, och upplyser tinget. I lång swepning kommer något, som han finner vara Falkenburgs ande, förande vid armen en hög quinnogetstalt i färlig drägt. Quinnogetstalts blickar förra örträna framåt den midt i salen stående grafvärden: men andens ögonstenar blicka åt alla håll och träffa åfwen Rudmans ögon.

Rudman.

O alla mäster hilsta mig! Min far! och hans grefvinna —

Under högtidliga sieg nalkas paret midten af salen. Då brakar det grefliga wapnet sönder på monumentet. Anden drar sin arm från quinnogetstalts sida, vändar sig emot henne och nickar hotande, förskräckligt. Sist lyfter han sin hand i höjden, såsom af wrede, och hastigt slunker den höga quinnan ned till stoft, försvinnande nära grafvärden monstra sida. Anden går då fram och lägger sin hvita hand på monumentet och genast upplyses det helt och hållet genomskinligt innifrån. Anden sliger ditum. Nu synes han sialt uti griften med høyknappa händer, liksom bedjande signa tillsammans en afleden lik: och wid det han slunker, mörknar altt seen till den svartaste natt. Ej en stuck kan höras mera, ej en mast. Det varade så länge, att tiden tycktes dö för Rudmans föreställning.

Nu höres borta i det dunkla en ton såsom ljudet af waldfhorn på ett vändligt afstånd. Det nalkas — det nalkas i siggande kraft, och blir till en klar basun. Då synes wid grafvärdena högra sida Falkenburgs Ande åter uppstigande i hvit drägt, och ett lent lus, såsom morgonrådnadens, sprider sig öfver tinget. Anden lutar sig ned emot grafvärden, och sträcker ditum sin hand, såsom wirkande. Se, då uppräcker sig en annan hand honom till mötes: han färtar och för denna hand till sig: nu synas twenne gohar wid monumentets rand, men bakom dem uppstiger i landlig drägt en ny quinnogetstalt.

Rudman.

Iesus förbarne sig, denna här jag en gång som hastigast sett på en gata i Stockholm! det är fru Libius! det är Wilhelm och Jag sjelf, som stå i barnabilder wid griften s rands. Hon! hon war vår moder!

Hon blickar med nedslagna, hemiska ögon mot Falkenburgs ande, och när han utsträcker sina armar emot henne, slunker hon undan, tillbakadragen. I djupt wemod slakar anden sitt hufwud, men hon sänker sitt emot bröset. Då falla de begge, fast åt filde, på knä emot öster, och de bedia så häftige, så bedröfwade, att ifenet förmökas till hals natt.

Men under det att de bedja så, uppstår för Rudmans ö

gon i ett oändligt fjärran en klar läga, såsom ett ljushaf, och snart derefter synas raka lundar deri. Midt ibland lundarne står ett högt krukspr, och vid dess fot ligger en blank bila. Men intet lammi synes till offer.

Då uppsöto anden och quinnogestalten, och sågo sig längtande omkring; likväl sams intet offer inför korset till en försöning emellan dem begge. Då gingo de åter och föllo bedjande på sina knän. De gredo så mycket, mycket, att perlor rullade fram öfver wapensalens golft, såsom husa ögon.

Hastigt synes i det oändliga afslagsna uti lundarne en klar källa, och runtom dess bräddar vunniga rosor. Men ur källans spegel höier sig nacken af en liten flicka. Gestalten växer, såsom stönheten. Då hon uppsigit ur källan, syntes hon gå fram till korset, och hon nedlade sitt hufvud vid dess fot; blott hennes nacke synes. Under det hon så låg, sjönk öfverbilan, liksom en svul frid, igenom hennes hals; och det synes huru hufvudet med dess långa hår upprann lik en ranfa, slingrande sig upp omkring krucifixet. Nu försvann hela den afslagsna taflan med korset och ljushafvet.

Glad stiger anden upp och quinnogestalten tyckes vincka honom. Begge, fast åtsilda, gå de till gräsvärden och nedluta sig vid dess rand. Men quinnogestalten sträcker in sin hand derut, och då uppträcker sig en spad hand henne till nätet; hon fattar och för denna hand till sig. Nu står wid grävbradden, vid hennes fötter, i landlig drägt, en spad flickgestalt.

Rudman sätter ned.

Hu — det är prestflickan från Danderyd! jag gruslig! Hon var min syster!

Bukom henne krafäller quinnogestalten med triumferande ansete, och Falkenburgs ande knäböjer på den andra sidan; men flickan tar begges armar och lägger om hvarandra; och när de sjuks försonade tillsammans, springer flickgestalten, en lefs bild, fram till gostrarne, och det synes huru dese begge wilja omfamna henne.

Nu uppsätter anden med quinnogestalten, och med henne under armen tågar han bort från grävstenen. Monumentet hörjes af mörker, men på afstånd visar sig ett fint landskap. Framför det ligger likväl en djup dal, och en glänsande bro går öfver den i en båge. Ditå tåga de och bestiga bron, för att komma öfver bort till det wackra landet på andra sidan. Främst tågar anden med quinnogestalten. Efter går de begge gostrarne (liksom ynglingar, fast små), och midt emellan dem, af begges armar nalkad, flickgestalten. Den ene af gostrarne, bilden af Wilhelm, går till höger om henne. Han håller i sin hand en fin glänsande duk, med hvilken han ofta srycker sin panna och sina lockar; och på de blickar, han hvor gång derefter fastar på henne vid sin sida, synes det, att den romaneska och någon gång fantastiska onatur, som på jorden och i foljd af jordens bildning bemöttigat sig en del af hans väsende och fölt honom från henne, nu allt mer flyktar ur hans ögon, ju närmare han nalkas den himmelske lust, som här flöter i lena vågor. Den andra bilden, Rudmans liknelse, går till venster. De fem wandra och nalkas midten, höjden, af bron.

Under bro i dalen häfver sig scorpioner och många odjur, och framför alla en flugorm, till sin anblick liknande en skälerorm. Rudmans-gestalten, den mestre gaben, wandrar oestadigt, jängligt; ofta lutar han sig öfver bron ledstång och tittar på bollorna. Deras krålande tyckes honom så roligt, som ville han vara en med dem; han bligar på dem alt mer, alt mer; han drager sin man uppå bron, skrattande. Jängligare skändigt blir hans gång. Eft, vid det han sedar under bron, synes han tillika vilja fara flickgestalten om lifvet, men genom denna häftiga förelse kommer han ifrån ur jemwigten. Och nu — ifrån bron insöre i den våta, dunkla dalen synes siflwa Rudmans-gestalten nedföra —

Rudman nedfaller i konvulsioner.

Ej nog! ej nog, att du föll dit ned, du Rudman! Du fall och blixta wanlunnig, det har Koßandra sagt! sagt!

Och skräck, när den mestre gaben fallit, höres ett brak, såsom ginge verlden sänder, detta ljusa glansen förspänner och natt blir synen för Rudmans ögon. Ej bro, ej dal, ej landskap är till mera. Åtven åtvan förskummias.

Men omöder, sedan han röter hudit för hans simnen, uppgår åter i det oändliga fjärran ett skeen, likt ett ljushaf igen, och en leende lund blomstrar öfwan de lysande böhorna. Ur mågorna stiger flickgestalten. Lik en huf och solig gångar hon uppå. Nedan sones hon högt öfver lundböhorna: öfver lundens toppar redan. Under det hon höier sig framåt visa sig guldband i hennes högra hand, och det är som droge hon nägot efter sig. Då ser det ut som en snäcka höjer sig bakom lundens palmstolar; i den sitter guldsnören fast. Men på snäckan sitter Falkenburgska vapnet i helhet och ny glans; inuti åka fläktungarne. Men flickan stiger, guldbanden hangar och snäckan följer efter, dragen af henne. Altit hufvare blir taglan: så huf, att ej någon lund stönes; och så huf nu, att ej snäckan och banden märkas. Endast flickgestaltens ansete lyser ännu midt i hufset. Nu försvinner också ansletet; blott hufnen synas, hufers twenne dunkelblå källor. Dock — det dunkelblå går till himmelsblått omfider, och det himmelsbla blir till hvitt solfken framför Rudman — ända till den grad slutligen, att han bländas? —

Såsom det kanske roar någon att höra huru snycket: Bousfon, doktor Libius, yttrar sig, så införa wi Taf. 10 ur Bok 2, der han såsom prest låter Johannes förstå, att han blifvit prædestinerad.

Tionde Taflan:

Landswäg genom en skog. Ensam går.

Doktor Libius.

Jag är werkeligen beklyttad. Vår hon sig icke är som en besynnerlig menniska, både natt och dag? begriper jag, om hon idkar kärlekshandel eller gör julkappar åt mig nattetid i skogsbackarne? blir hon omvärd riktigt tolig, hvem skall då få för mitt hus? hvem skall räkna fram mina kläder? hvem skall töta mina vigor, det will jag weta? Hon är ganska slink, när hon will; jag tror nästan, att om hon wille tala flokt, skulle hon kunna tala något; sundom är jag på wippen att tro henne vara min riktiga dotter och dersöre smärtar mig hennes grunns des wärre. Kunna ej mina wanner, när jag nu kom-

mer till Stockholm, gisva mig ett sankskyldigt råd, så will jag låta göra mig till hvad som helst, om ej mina affärer gå i parten. Hm, du fall fä se, Libius, att du slutligen får hyra dig en apario husmenniskal Jag är olyckligare än en lufus.

En man kommer förtande ned ur stogen.

Stilla lugnt! jag är förlorad. Hwad will han mig, flogsmenniska? Jag har intet mynt.

Johannes.

Västa — västa herrel är icke herrn prest — tillät mig!

Doktor Libius.

Jo, joho — en obemedlad prest.

Johannes.

Detta heliga embete är ju inträttadt till upplysning för arme — förfästade — brottslige — i deras frid förlorade?

Doktor Libius.

Hwad will detta säga? Hwad will han mig — han —

Johannes.

Ach, war nädig, war varmhertig, herre. Se ej på mina trasor eller mitt sönderrifna bröst. En dunkel drift har plågat mig ifrån min spådaste barndom. Gif mig någon förhoppning, jag har begått missgerningar, . . . blodiga . . .

Doktor Libius.

Blodiga? hwad? är ni en mördare männe? Jag hafwar för er? Ni har ett par förskräckliga ägon — hort kanalje! wif hadan — wif hadan — wif — wif —

(Forts. s. 9.)

Nör ej Billan. Roman af Balzac. St. 1829. (Öfse-Biblioteket.)

Väde Läse-Biblioteket och anna mera Kabinetsbiblioteket, det sednare nästan från början, hafva många bra obetydliga arbeten, af utländska fabrik. Det bewisar dåligt val, antingen bristande smak heller bristande kändedom af samtidens litteratur. Originalförsökna är obefriktligt så i Läse-Bibl., knappast mer än Iugentting, som gör stäl för namner, och i Kabinets-Bibl. romanerna af författarinna till Waldemar Klein, Representanten och Gustaf Lindorm. Likväl saknas ingalunda goda arbeten, som borda ha valts, så väl i Englands och Frankrikes som Tysklands Litteratur. — Den närvarande är af en berömd man. Den en spegelbild af den närvarande sedeslösheten i Frankrike, saknar otte handling, är för rik på reflexion, alltså osta träfig, men ger många bevis på en djupt inträngande blick i mänskohjertats mysterier. Också är Balzac känd för sin psychologiska anatomij. Bokens innehåll är den i franka romaner vanliga historien om ett äktenskapsbrott. En hög herre är förälskad i en prinsessa, af familje-krång sammankopplad med en man, som hon ej älskar och som ej läter äktenkapet lägga några band på sina passioner, liksom han ej fordrar att det skall hindra hans maka från hennes viben. Ikke heller undrar den parisiska verlden på sikt förhållande; det nobla folket gör sig

öppet en heder af erötringar. Deck fordrar en nis ton att t. ex. den gifta damen icke på lura dagen i sitt eget ekipage besöker sin ålskare. Var hielte hindras att fullborda sitt brott, ej af någon sedesamhet från Hjeltemans sida, utan af hennes coquetteri. En wan förbrare ger honom det råd, att behandla henne kallt och hårdt. Denne hårdhet och detta förtörnande hän går till överdrift, borde väcka hennes hat och händ, men väcker och ökar kärleken till passion. Hon söker nu hief mer än en gång sin ålskare för att erjud a sig. Han war nu färdig att afklada sig sin kold, men för sent. Hon hade redan förtvislade gått i kloster, der hon, när han der uppträckte henne, dödade sig. Aldeles a la George Sande

Ecclesiastik Tidskrift, utgivnen af C. E. Fahizzrantz, A. E. Knuds och C. J. Almqvist Upsala 1839. Andra Häftet.

Innehåller fortsättning af: Förslöf att bevara några af tiden frågor till kyrkan af S. — Svensk Litteratur: Zases Byrkhistoria, Högmafhopredikningar af Bergqvist, Gudaktigheten förra hemligheter etc. af Thos-Linck, Modershemmet af Abbot, Pastoral-Calender för Hernösands stift af Holm, Nyta födelsen af Witherpoon; Utländs Litteratur: Christi. Polemit af Sach 1839., Nov. Test. utq. af Schott. Der Johanneische Lehrberiff etc. von R. Fromann. Lpz. 1839. 2 1-2 Th. (gedt werk), Marheinekes Pract. Theologi. Berl. 1837. 1. 12 gr., Repertorium über Pastorallehre und Casuistik etc. v. D. J. A. Hoffmann. 2 B. Jena 1837-39. 4 Th., Spener's deutsche und lateinische Theol. Bedenken. Aufwahl v. Heiniche. Halle. 1838. 1 Th. 12 gr. — Pastoralkanwelung. V. Brohman (katholik.) 3 B. Münster. 1836-38. 2 Th. 8. — Ecclesiastika Handlingar. Bland de sista finnes det märkliga och glädjande utslag, hvarigenom Kongl. Maj., åtminstone för tillfället, och vi hoppas, för alltid och i principen, berövaw den kungliga Theologia Doctoratiteln de den åtstående rättigheter, då de ej hade sin grund hvarken i verkliga en undergången Theologia Licentiatesamen eller i litterära eller i akademiska eller ock i politiska meriter. Ordensrecken word väl lämpligare att utdela för de sednare, än tecknet af en värdighet, som sedan urminnes tider och enligt idén endast borde tillhöra dem som verkligent beffigit alla graderna af lärdom ånda till denna sista; billigt wore, att dessa Theol. Licentiater wore siffror till Doctorspromotion, hvilket nu ej alltid är förhållanden. Alltså var här billigt, att Licentiaten Årjou sic! förslag framför den Kongl. Theol. Doktorn Wallinder, och att denne af det Theologiska Doctoratiteln endast finge begagna titeln, den siffrorverdragna hatten, siffrakappan och plats i procession, vid ett bord etc. framför icke-Doctorer. — Ut genom närvarande utslag en man med Prof. Lindgrens stora akademiska meriter, hans allmånt witsordade förfärliga off. föreläsningar i Hebreiskan, hans lärdom i österländska litteraturen, särdeles Arabiskan, (hans lär ock ha översatt Alkoran), blifvit förbigången, utan att man kan anse det annat än efter lagens bokstaf rätt, är verkligent ett högst singulärt fall.

Gefle, hos A. P. Landin.